

УДК 338.246.025

Шумейко В.М.*кандидат технічних наук,
доцент кафедри економіки та менеджменту
Кіровоградського інституту регіонального управління та економіки
Університету сучасних знань***Каленик К.І.***студентка
Кіровоградського інституту регіонального управління та економіки
Університету сучасних знань*

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ У ПЕРІОД ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Стаття присвячена вивченню ризиків та факторів їх появи у діяльності підприємств. Проведено комплексний аналіз економічних ризиків у період економічної кризи на основі положень макро- і мікроекономіки. Обґрунтована діяльність ризик-менеджменту підприємств у ризикових ситуаціях різних рівнів. Наведено рекомендації щодо зниження ризиковості в діяльності підприємств.

Ключові слова: ризики, економічні ризики, ризик-менеджмент, мегаекономічні, макроекономічні, мезоекономічні, мікроекономічні ризики.

Шумейко В.М., Каленик К.І. РИСК-МЕНЕДЖМЕНТ В ПЕРИОД ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА

Статья посвящена изучению рисков и факторов их возникновения в деятельности предприятий. Проведен комплексный анализ экономических рисков в период экономического кризиса на основе положений макро- и микроэкономики. Обоснована деятельность риск-менеджмента предприятий в рискованных ситуациях разных уровней. Приведены рекомендации по снижению рисков в деятельности предприятий.

Ключевые слова: риски, экономические риски, риск-менеджмент, мегаэкономические, макроэкономические, мезоэкономические, микроэкономические риски.

Shumeiko V.M., Kalenik K.I. RISK-MANAGEMENT IN TIMES OF ECONOMIC CRISIS

The article is devoted to the study of the risks and factors of their occurrence in the activities of enterprises. Conducted a comprehensive analysis of economic risks in the period of economic crisis on the basis of the provisions of macro – and microeconomics. Justified the activities of the risk management of enterprises in risky situations at different levels. Recommendations for risk reduction in activity of the enterprises.

Keywords: risks, economic risks, risk-management, megaeconomic, macroeconomic, mesoeconomic, microeconomic risks.

Постановка проблеми. Різні автори дають власне визначення змісту категорії ризику. Але по суті своїй ці визначення зводяться до розуміння ризику як ситуації невизначеності, неоднозначності, яка може призвести як до позитивного, так і до негативного результату тієї або іншої економічної дії. Практично завжди причиною ризику є неточність, неповнота інформації про початкові і подальші умови економічної діяльності. Це імовірна категорія, тому її трактування і кількісне вимірювання не можуть бути однозначними. В економічній теорії і практиці доведено, що підприємництво і ризик – поняття невіддільні, а відповідна доля ризику є необхідною умовою отримання прибутку. Більше того: чим вищий рівень ризику, тим більша величина можливого доходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У літературі широко використовуються поняття допустимого, критичного і катастрофічного ризику. Під допустимим ризиком розуміється ситуація, коли втрати в процесі економічної діяльності мають місце, але вони менше очікуваного прибутку [1; 4; 15; 18]. Межа зони допустимого ризику відповідає рівню втрат, рівному розрахунковому прибутку від підприємницької діяльності. У зоні критичного ризику реальна можливість втрат, що перевищують величину очікуваного прибутку, аж до величини повної розрахункової виручки. Зона катастрофічного ризику представляє область втрат, які по своїй величині перевершують критичний рівень і в максимумі можуть досягати величини, рівної майновому стану підприємця.

По мірі того, як відбувається переконання в об'єктивності ризику і необхідності управління ним, приходить усвідомлення того, що ризик повинен бути

професійно керованим. У цьому випадку визнається необхідність професійного ризик-менеджменту, сутність якого зводиться до такого: оцінка можливих ризикових ситуацій, що виникають у ході економічної діяльності; оцінка вірогідності несприятливого ходу подій і визначення рівня можливих втрат; розробка заходів по зниженню (нівелюванню) рівня ризику.

Постановка завдання. Метою даної роботи є проведення комплексного аналізу економічних ризиків у період економічної кризи на основі положень макро- і мікроекономіки з ціллю обґрунтування діяльності ризик-менеджменту підприємств у ризикових ситуаціях різних рівнів.

Виклад основного матеріалу. У соціально-економічній літературі представлені різні класифікації ризиків. На наш погляд, принциповим у даному випадку є визначення сукупності ризиків як цілісної системи, де кожен елемент займає чітко певне місце і в той же час підкоряється законам економічної системи в цілому. У такому разі задача класифікації ризиків зводиться до визначення системи ризиків і системоутворюючих елементів.

Відомо, що при аналізі економічної системи суспільства виділяють наступні рівні її функціонування: мега-, макро-, мезо- і мікроекономіка. Слід вважати, що на кожному рівні функціонування економічної системи мають місце специфічні для цього рівня ризики. У сукупності вони утворюють єдиний економічний ризиковий потік, що знаходиться в постійному русі, а отже, розвитку.

У даній класифікації групи ризиків отримали своє «ім'я» відповідно до назви рівня економічної системи, на якому вони формуються:

- мегаекономічні ризики – ризики, пов'язані з функціонуванням світової економіки в цілому;
- макроекономічні ризики – ризики економічної системи даної держави;
- мезоекономічні ризики – ризики, сформовані на рівні окремих галузей народного господарства і специфічних сфер бізнесу;
- мікроекономічні ризики – ризики окремих підприємницьких одиниць, які умовно можуть бути названі внутрішньофірмовими ризиками.

Кожна класифікація є умовністю, а реальне життя є значно багатшим за будь-яку теоретичну модель. У реальній практиці між зазначеними вище групами ризиків існують так звані «стикові пласти», а також окремі ризики можуть існувати в різних групах одночасно. Так, наприклад, валютний ризик може бути віднесений як до групи мегаекономічних, так і до груп макро-, мезо- і мікроекономічних ризиків. Це положення підтверджує ідею цілісності ризикового потоку і взаємообумовленості його елементів.

Оскільки кризові явища в економіці специфічні для кожної держави, то розглянемо комплекс економічних ризиків, які впливають на економічні процеси окремої держави і на які вона також може впливати. Мегаекономічні ризики розглядати не будемо в силу того, що держава не має достатньо суттєвого впливу на світові економічні процеси.

Макроекономічні ризики. До макроекономічних ризиків належать: інфляційний (дефляційний) ризик; валютний ризик; депресивний ризик (ризик економічного спаду); структурний ризик; ризик модифікації державного регулювання економіки.

Усі перераховані види ризиків чинять безпосередній вплив на функціонування держави в цілому, на діяльність окремих підприємницьких одиниць і життя кожної людини. З погляду підприємницької одиниці, важливо знати, що в умовах інфляції (дефляції) істотно змінюються умови економічної діяльності. Ризикові ситуації, з якими може зіткнутися підприємець в умовах активізації інфляційних процесів, такі: можлива девальвація національної грошової одиниці; встановлення жорсткішого державного контролю над капіталом і введення експортно-імпорتنних обмежень; введення державного цінового контролю з метою взяти під контроль інфляцію; зниження доступності кредитів і підвищення відсотків по кредитах; накопичення дебіторської заборгованості і подовження періодів інкасації; ускладнення оцінки ефективності роботи з іноземними партнерами; можливий відхід капіталу з країни високої інфляції; соціальні хвилювання, політична нестабільність і пов'язана з цим модифікація соціально-економічної політики держави.

Зміна валютного курсу і пов'язаний з цим валютний ризик також впливають на функціонування підприємницьких одиниць. У цих умовах фахівці рекомендують бізнесу диверсифікувати (якщо є можливість) капітал у галузях, що зайняті виробництвом експортної продукції і конкуруючими по продукції з імпортерами. В останніх має місце ослаблення іноземної конкуренції, виникає своєрідний «перепочинок» і з'являється можливість реалізації підприємницького інтересу.

Наявність макроекономічних ризиків і специфічних форм їх прояву робить необхідним для підприємницької одиниці здійснення макроекономічного ризик-аналізу і відповідного ризик-менеджменту. Самими елементарними положеннями ризик-менеджменту можуть бути такі правила [3]: диверсифікуй капітал; інновації – запорука успіху; сьогоднішня

гривня дорожча завтрашньої; будуй бізнес на задоволення «голодної» потреби у системі; випускай товар нееластичного попиту; пропонуй ділові (інформаційні, юридичні, консалтингові та ін.) послуги бізнесу; інвестуй капітал у знання і інформацію; ти сам – краший об'єкт інвестування; пропонуй людям те, що хотів би мати сам.

Дані положення написані і жартома, і всерйоз, але вельми неабиякими обставинами є макроекономічна динаміка і ризикові ситуації, що з цим пов'язані. Макроекономічний ризик-аналіз повинен включати вивчення показників макроекономічного розвитку, таких як динаміка валового національного продукту, рівня безробіття і інфляції, зміни валютного курсу тощо.

Для підприємців, що працюють одночасно в декількох країнах, проблема валютного ризику отримує нові контури. Особливо гостро відчують прояв валютного ризику підприємства, сформовані за принципом корпорацій, що мають головну компанію і мережу дочірніх підприємств у різних країнах. В останньому випадку прийнято виділяти такі різновиди валютного ризику: ризик, пов'язаний з валютними перерахунками (конверсійний ризик); ризик, пов'язаний з валютними операціями; ризик економічних наслідків.

Ризик, що пов'язаний з валютними перерахунками, або конверсійний ризик, виражається у тому, що із зміною обмінного курсу змінюється виражена в певній валюті вартість активу або зобов'язання, що знаходиться під впливом такого ризику.

Ризик, що пов'язаний з валютними операціями, виражається у тому, що статті рахунків дебіторів і розрахунки з постачальниками і кредиторами змінюються по абсолютній величині із зміною валютного курсу. Проблеми з операціями, що деноміновані в іноземній валюті, обумовлені тим, що компанія має рахунки дебіторів і веде розрахунки з постачальниками і кредиторами в іноземній валюті, а згодом вимішена зазначені статті перераховувати.

Аналіз різновидів валютного ризику дозволяє виявити основні методи хеджування цих ризиків. У першу чергу це розробка оперативної стратегії хеджування, спрямованої на антиризикове управління балансом (вирівнювання схильних до валютного ризику активів і зобов'язань) і маніпулювання термінами і методами платежів.

Для нівелювання можливого валютного ризику Денієл Джон і Рабеба Лі Х. [5] пропонують нижченаведені елементи ризик-менеджменту.

По-перше, готівку філій необхідно щонайшвидше повертати головній компанії або інвестувати на місці в те, вартість чого зростає, наприклад у фіксовані активи.

По-друге, оперативно інкасувати рахунки дебіторів, деноміновані у місцевій валюті. Зволікати терміни інкасації, коли деномінація здійснюється в надійнішій валюті.

По-третє, з борговими зобов'язаннями слід працювати прямо протилежним способом.

По-четверте, необхідно здійснювати адекватну обставинам, що складаються, політику у області то-варно-матеріальних запасів. Якщо вважається, що запаси перебувають під ризиком, слід підтримувати їх мінімально можливий рівень, виходячи із завантаження філіалу. Але оскільки вартість запасів зазвичай зростає унаслідок зростання цін, то вони можуть служити надійним захистом від інфляції і коливань валютних курсів. Якщо товарно-матеріальні запаси імпортуються, то перед очікуваним пони-

женням курсу місцевої валюти їх слід накопичувати, оскільки після зниження цього курсу при незмінній вартості партії товару в іноземній валюті вона підвищиться у місцевій валюті. У випадку, якщо діє цінний контроль або гостра конкуренція, то філія може не мати змоги підвищення цін на товарно-матеріальні запаси. Тоді із запасами необхідно працювати так само, як з готівкою і рахунками дебіторів.

По-п'яте, в цілях хеджування валютного ризику доцільно здійснювати стратегію «позик на місцях», особливо в країнах із слабкою валютою. Проблема при цьому полягає у тому, що процентні ставки по позиках у таких країнах зазвичай настільки високі, що доводиться шукати компроміс між витратами на позику грошових засобів і потенційними збитками унаслідок коливань валютного курсу.

По-шосте, слід мати на увазі, що при роботі з іноземними споживачами для фірми завжди безпечніше провести операцію у валюті країни базування. Багато здійснювати закупівлі в менш сильній, а продажі – в сильнішій валюті. Якщо фірма вимушена робити закупівлі в сильній, а продажі – в слабкій валюті, то їй слід враховувати цей чинник при складанні контрактів або спробувати збалансувати вхідні і вихідні потоки готівки за допомогою власної стратегії продажів і закупівель. Наприклад, к процесі укладання і реалізації контрактів використовувати долларовий еквівалент, що до певної міри нівелює валютний ризик.

Додатково до оперативної стратегії фірма може використовувати деякі можливості, що закладені в характері контрактів, що укладаються. Найбільш поширеним є форвардний контракт, який укладається між фірмою і банком на поставку іноземної валюти по встановленому обмінному курсу і в чітко визначені терміни. Також використовується валютний опціон, що є більш гнучким, ніж форвардний контракт, оскільки закріплює за покупцем право, не накладаючи на нього додаткових зобов'язань, купити або продати іноземну валюту на певну суму по обумовленому обмінному курсу протягом встановленого періоду.

Так склалося, що фірми вважають за краще укладати форвардні контракти, коли величина і термін надходження майбутнього потоку готівки відомі. Гнучкість опціонів робить їх привабливими для фірм, коли відносно величини і термінів майбутніх потоків готівки існує значна невизначеність. Хоча опціон може здатися дорожчим фінансовим інструментом, ніж форвардний контракт, особливо коли валютні ринки дуже нестабільні, у низці випадків гнучкість опціону може зробити його вельми корисним [5].

Мезоекономічні ризики. Цей вид ризиків як поняття носить умовний характер. У цю групу ми об'єднуємо ряд ризиків, що специфічні для різних галузей народного господарства і сфер функціонування бізнесу. Не викликає сумніву, що ступінь невизначеності і ризику різний у сільському господарстві і військово-промислового виробництві, у сфері освітніх послуг і в області охорони здоров'я, у сфері торгівлі і в страховому бізнесі. Основні види мезоекономічних ризиків, на яких ми зосередимо свою увагу і які, на нашу думку, мають найбільший вплив на економічні процеси в період економічної кризи, – це інвестиційні та банківські ризики.

Інвестиції – це майбутнє будь-якої організації. Разом з тим це є найбільш ризикована сфера економічної діяльності. За визначенням Е.А. Уткіна, інвестиції – це відчуження певної справжньої вартос-

ті в обмін на невизначену майбутню вартість [17]. Отже, ризик є невід'ємною частиною сутності інвестицій.

При виборі стратегії інвестування необхідно слідувати основній ризиковій стратегії фірми. При цьому вибір, як правило, робиться між варіантом «не ризикуватиму», що досягається через отримання скромної, але стабільної виручки впродовж тривалого періоду часу, і варіантом «йду на ризик», що може забезпечити високу сьогоденішню прибутковість інвестицій. Ці варіанти далеко не єдині, але вибір будь-якого з довгого або короткого переліку є прерогативою фірми або окремого підприємця. Сказане в рівній мірі відноситься і до держав, які здійснюють інвестиційну політику.

Ступінь ризикованої інвестиції, окрім іншого, залежить від типу суб'єкта, що здійснює інвестиції. У тому разі, якщо проект інвестується одноосібним інвестором, то, як правило, інвестор займає активну позицію і втручається у справи підприємства. Разом з тим така форма інвестицій у більшій мірі носить венчурний характер через відсутність диверсифікації капіталу і низького ступеня ліквідності засобів, що інвестуються.

Як правило, виділяють пряме і опосередковане інвестування. При прямому інвестуванні задачі ризик-менеджменту в основному зводяться до проблем оцінки ефективності інвестиційних проектів з урахуванням чинника часу. При цьому використовуються розглянуті раніше інструменти інфлірування, дефлірування, дисконтування. При опосередкованому інвестуванні (зокрема, через цінні папери) проблем виликає значно більше.

Ризик портфеля цінних паперів – це поняття, що включає у себе такі складові [17]:

1. Капітальний ризик – ризик втрати капіталу, що вкладений у цінні папери. При оцінці капітального ризику необхідно проводити аналіз декларованих витрат у можливі альтернативні вкладення в нерухомість, резервну валюту тощо.

2. Селективний ризик – ризик неправильного вибору цінних паперів.

3. Ризик ліквідності – ризик, що пов'язаний з можливістю втрат при реалізації цінних паперів через зміну оцінки їх якості.

4. Часовий ризик – ризик маніпулювання цінними паперами в невдалий час.

5. Ризик законодавчих змін.

6. Кредитний ризик – ризик того, що емітент, який випустив боргові цінні папери, виявиться не в змозі виплачувати відсотки по них або основну суму боргу.

7. Інфляційний ризик – ризик того, що при інфляції доходи, отримані інвесторами від цінних паперів, знеціняться швидше, ніж зростуть, і інвестор зазнає реальних втрат.

8. Процентний ризик – ризик втрат, які може понести інвестор у зв'язку із зміною процентних ставок на ринках.

9. Відзвний ризик – ризик втрат для інвестора, якщо емітент відкличе відзвні облигації у зв'язку з перевищенням фіксованого рівня процентних виплат по них над поточними ринковими відсотками.

Названі види ризику описуються в економічній літературі, але кількісно практично не вимірюються. Визначальним моментом, на нашу думку, при виборі напрямку інвестицій є оцінка рівня ризику в різних галузях і сферах функціонування бізнесу. У докризовий період досвід компаній, що швидко ростуть, у нас в країні і за кордоном показував, що найбіль-

щу перевагу з погляду вкладення капіталу мали такі сфери [12]: надання різноманітних ділових послуг у сфері підприємництва; громадське харчування; торгівля споживачими товарами; ремонт автомобілів; будівництво житла.

Незалежно від методу, способу і напрямку інвестування існують основні елементарні правила інвестування, які будуються на основі оцінки альтернативної вартості або витрат різних інвестиційних варіантів. Сутність їх в наступному: порівняйте можливий прибуток від інвестицій з рівнем процентних виплат в банку і, якщо процентні виплати вищі за можливий прибуток, відмовтеся від інвестицій; рівень рентабельності інвестицій повинен перевищувати темпи інфляції; рівень процентних ставок за кредитом повинен перевищувати індекс інфляції; інвестуйте грошові засоби у найрентабельніші з урахуванням дисконтування проекти; диверсифікуйте інвестиції по різних галузях і сферах організації бізнесу.

Банківський ризик-менеджмент має основною своєю метою нівеляцію мезоекономічних ризиків. При цьому він базується на ретельному ризик-аналізі позичальників, який включає оцінку ряду відомих показників. Заради справедливості варто зазначити, що дані фінансової звітності не завжди адекватно відображають ступінь ризику позичальника. Тому банки вдаються до інших методик. Так, наприклад, у США використовують методіку «сигнальних прапорців», які допомагають у кредитному процесі виявити потенційних проблемних кредиторів [8; 14; 17]. Дані сигнали стосуються соціальних, економічних, організаційних, психологічних аспектів діяльності позичальника. Це ще раз доводить, що проблема ризиків в економічній діяльності – комплексна проблема, що має різноманітні трактування і тим більше різноманітні рішення.

Поняття «борг», «кредит» завжди співвідносяться з конкретною людиною. Навіть у тому випадку, коли із проханням про кредит звертається підприємство, то все одно персоніфікується позичальник і оцінюється не тільки економічна складова. Як правило, відкривається кредит, якщо позичальник демонструє: адекватне сприйняття дійсності; наявність сімейних інтересів і бажання їх реалізувати; наявність у позичальника постійного доходу, що є незалежним від реалізації позики; відсутність неоплачених боргів або незначна частка боргів в загальному доході позичальника; нездатність партнерів позичальника дати йому «у борг»; чітке усвідомлення мети позики; наявність розробленої стратегії і тактики використання позикових засобів; усвідомлення позичальником ступеня ризику, який пов'язаний з позикою.

Оцінка економічної складової банківського ризик-менеджменту свідчить, окрім іншого, про те, що в процесі ризик-аналізу банк з метою нівеляції мезоекономічних ризиків фактично оцінює власні мікроекономічні ризики і мікроекономічні ризики своїх клієнтів.

Мікроекономічні ризики. Специфіка мікроекономічних ризиків визначається відмінними особливостями конкретної підприємницької одиниці. Разом з тим у ході мікроекономічного аналізу необхідно виділяти загальні мікроекономічні ризики, що характерні практично для всіх підприємницьких одиниць. До таких у першу чергу належать маржинальні ризики і ризики фінансового стану.

Для будь-якої підприємницької одиниці необхідно оцінювати маржинальні ризики в короткостроковому і довгостроковому періодах. Якщо фірма в

певний період часу не змінює свої виробничі потужності, то цей період прийнято називати короткостроковим. У разі зміни виробничих потужностей фірма має справу з довгостроковим періодом і специфічними для нього мікроекономічними ризиками.

З курсу економічної теорії відомо, що дія закону спадаючої віддачі призводить до того, що в короткостроковому періоді у міру приєднання все більшої кількості змінного ресурсу (праці) до незмінної кількості постійних ресурсів (землі або капіталу) отриманий у результаті об'єм виробництва спочатку збільшуватиметься темпами, що зростають, потім зростатиме спадаючими темпами, досягне свого максимуму і почне зменшуватися. Таким чином, для кожного підприємства необхідно мати на увазі наявність ризику зниження продуктивності праці і кількісно визначити цей ризик [1; 4; 6; 7].

Усі підприємницькі одиниці стикаються з проблемою оптимізації об'єму інвестицій і рівня споживання. У макроекономіці ця проблема вирішується через визначення Золотого правила накопичення, тобто знаходження такого рівня стійкої капіталоозброєності, який би забезпечував максимально можливий рівень споживання і необхідні темпи економічного зростання. Можливе відхилення реального рівня споживання від максимально можливого при даному об'ємі інвестицій отримало назву ризику Солоу (по прізвищу автора Золотого правила накопичення) [2; 9; 16]. Збільшення норми інвестицій забезпечує економічне зростання до тих пір, поки підприємницька одиниця досягне нового стійкого стану.

Багато підприємницьких одиниць використовують у своїй діяльності позикові засоби. Інвестуючи позикові засоби у виробництво, підприємницька одиниця отримує прибуток, який може бути більшою або меншою платою за кредит (за позикові засоби). Можливість збільшити прибуток шляхом використання позикових засобів отримала назву фінансового важеля або фінансового левереджу. У загальному випадку до фінансового важеля відносять всякий, зокрема негативний, вплив позикових засобів на прибутковість підприємницьких одиниць [3; 10].

З метою оцінки ступеня ризику «запозичення» підприємницької одиниці і динаміки ризику використовується показник «сила дії фінансового важеля» [11; 13], який показує, що чим більші відсотки за кредит і чим менше прибуток, то тим більша сила дії фінансового важеля і тим вищий ризик «запозичення».

Операційний важіль (левередж) поряд з фінансовим важелем означає також можливість отримати більшу або меншу зміну величини прибутку при одному і тому ж значенні виручки. Ця можливість залежить від частки постійних витрат в сукупних витратах. Вважається, що чим вище операційний левередж, то тим вищим є підприємницький ризик. Для того щоб підкреслити роль постійних витрат у формуванні рівня ризиковості фірми, вводять поняття «ризик постійних витрат». Ступінь його може бути оцінена через показник «сила дії операційного важеля» [3]. Чим вище сила дії операційного важеля, тим вище ризик «постійних витрат». Іноді операційний левередж оцінюється по частці постійних витрат у собівартості.

При оцінці ризиків варто, окрім іншого, мати на увазі висновок Е.С. Стоянової про наявність зв'язаного ефекту операційного і фінансового важеля [16; 20], який декларує, що поєднання сильного операційного важеля з сильним фінансовим важелем може виявитися згубним для фірми, оскільки ризик

«запозичення» і ризик «постійних витрат» взаємно перемножуються і тим самим мультиплікують негативні ефекти.

Е.В. Цветкова і І.О. Арлюкова [19, с. 58] пропонують спрощений варіант оцінки рівня і динаміки підприємницького ризику на основі використання показників мікроекономічних ризиків. На основі цієї методики проводяться відносно нескладні розрахунки й отримуються результати, на основі яких підприємство має змогу:

- визначити оптимальну кількість використання одиниць праці;

- визначити оптимальний обсяг виробництва, що забезпечує необхідний рівень прибутковості виробництва і дозволений (суб'єктивно оцінюваний) рівень власного ризику;

- оцінювати динаміку власного підприємницького ризику в умовах постійної зміни обсягу виробництва, виручки, прибутку та інших показників мікроекономічної динаміки;

- вирішувати задачі оптимізації діяльності підприємницької одиниці по різних критеріях (мінімізація певного виду ризику, максимізація прибутку тощо).

Дана методика може бути застосовна у практичній діяльності як для умов короткострокового, так і довгострокового періодів.

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити такі висновки:

- для нівелювання макроекономічного валютного ризику рекомендується диверсифікувати капітал у галузях, що зайняті виробництвом експортної продукції або є конкурентами по продукції з імпортерами, при тому, що має місце ослаблення іноземної конкуренції, виникає своєрідний «перепочинок» і з'являється можливість реалізації підприємницького інтересу;

- наявність макроекономічних ризиків і специфічних форм їх прояву робить необхідним для підприємницької одиниці здійснення макроекономічного ризик-аналізу і відповідного ризик-менеджменту.

- враховуючи мезоекономічні ризики, при виборі стратегії інвестування необхідно дотримуватися основної ризикової стратегії фірми і при цьому вибір, як правило, робиться між варіантом «не ризикуватиму», що досягається через отримання скромної, але стабільної виручки впродовж тривалого періоду часу, і варіантом «йду на ризик», що може забезпечити високу нинішню прибутковість інвестицій;

- специфіка мікроекономічних ризиків визначається відмінними особливостями конкретної підприємницької одиниці і разом з тим у ході мікроекономічного аналізу необхідно виділяти загальні мікроекономічні ризики, що характерні практично для всіх підприємницьких одиниць, до яких у першу чергу належать маржинальні ризики і ризики фінансового стану;

- аналіз динаміки мікроекономічного ризику «постійних витрат» свідчить про те, що після досягнення мінімального значення середніх сукупних витрат ризик «постійних витрат» різко зменшується, і у такій ситуації, як правило, настає зниження прибут-

ковості фірми, а виходом з цієї ситуації може бути перехід фірми на наступний вищий рівень виробничих потужностей;

- при проведенні ризик-аналізу мікроекономічного ризику доцільно використовувати такі показники, як поріг рентабельності і запас фінансової міцності підприємницької одиниці, тому що, як правило, ці показники розраховуються на основі визначення валової маржі, яка є різницею між виручкою підприємства і його змінними витратами.

Подальші дослідження економічних ризиків доцільно спрямувати у напрямі дослідження тенденцій і конкретизації ризикуотворюючих факторів та кількісного виміру цих факторів у грошових одиницях чи відносних показниках.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Валдайцев С.В. Оценка бизнеса и управление стоимостью предприятия : учеб. пособие для вузов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001.
2. Глущенко В.В., Глущенко И.И. Финансы. Финансовая политика, маркетинг, менеджмент. Финансовый риск-менеджмент. Ценные бумаги, Страхование. – Железнодорожный, Моск. обл. : ТОО НТЦ «Крылья», 1998. – 308 с.
3. Грачева М.В. Анализ проектных рисков : учеб. пособие для вузов. – М. : ЗАО «Финстат информ», 1999.
4. Лукасьян Г.М. Экономическая теория. 2-е изд. – СПб. : Питер, 2007. – 480 с.: ил. – (Серия «Учебное пособие»).
5. Дэниэлс Д., Рабеба Ли Х. Международный бизнес: внешняя среда и деловые операции. – М. : Дело, 1998. – 688 с.
6. Державне регулювання економіки : навч. посібник / С.М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. – К. : КНЕУ, 2000. – 216 с.
7. Долан Э. Дж., Линдсей Д. Рынок: микроэкономическая модель. – СПб., 1992.
8. Кандинская О.А. Управление финансовыми рисками: поиск оптимальной стратегии. – М. : Изд-во АО «Консалт-банкир», 2000.
9. Кравченко В. Сучасні стандарти ризик-менеджменту: основні дієвої системи управління маркетинговими ризиками компанії // Маркетинг в Україні. – 2007. – Вересень-жовтень. – № 5(45). – С. 36-40.
10. Мельников А.В. Риск-менеджмент: стохастический анализ рисков в экономике финансов и страхования. – М. : Изд-во «Анкрил», 2001.
11. Михайлов Д.М. Мировой финансовый рынок: тенденции и инструменты. – М. : Экзамен, 2000.
12. Основы предпринимательства / Под ред. А.С. Пелиха. – Ростов н/Д : Экспертное бюро; М. : Гардарика, 1996.
13. Прыткина Л.В. Экономический анализ предприятия : учебник для вузов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001.
14. Родионова Н.В. Антикризисный менеджмент : учеб. пособие для вузов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001.
15. Сафронова В.С. Валютный дилинг. Как можно зарабатывать деньги честно и самостоятельно (Практическое пособие для начинающих). – М. : Изд-во АО «Консалтинг-банкир», 1999.
16. Стоянова Е.С. Штерн М.Г. Финансовый менеджмент для практиков : Короткий профессиональный курс. – М. : Перспектива, 1998.
17. Уткин Э.А. Риск-менеджмент : учебник для вузов. – М. : ТАН-ДЕМ, 1998.
18. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент : учебник для вузов. – М. : ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1998.
19. Цветкова Е.В., Арлюкова И.О. Риски в экономической деятельности : учебное пособие. – СПб. : ИВЭСЭП, Знание, 2002. – 64 с.
20. Шмырева А.И., Колесников В.И., Климов А.Ю. Международные валютно-кредитные отношения. – СПб. : Питер, 2001.